

ΚΙΟΝΕΣ ΤΩΝ ΤΡΙΩΝ ΡΥΘΜΩΝ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗΣ

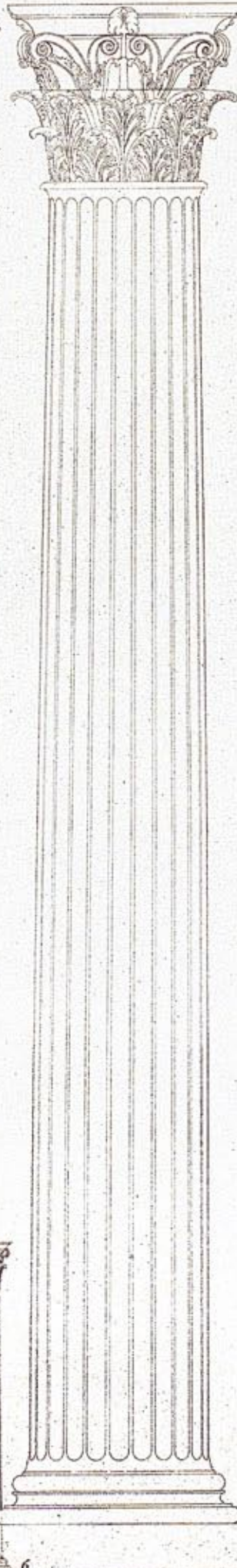
Εφορεία Αρχαιοτήτων Ακροπόλεως - Εκπαιδευτικά προγράμματα. Σχέδια - κείμενα: Μανώλης Κορρές

ΟΙ ΚΛΑΣΙΚΟΙ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΟΙ ΡΥΘΜΟΙ

Τη γεωμετρική εποχή, πριν από την εμφάνιση των κανονικών αρχιτεκτονικών ρυθμών, τα βασικά δομικά υλικά, ακόμη και για τους ναούς, ήταν τα ξύλα και οι οριές πλίνθοι. Το σπουδαιότερο μέρος της κατασκευής, αυτό που απαιτούσε υψηλότερη τεχνολογία και μεγαλύτερη δαπάνη, ήταν το ξύλινο σκελετό και ξυλοδεσίες τοίχων, κίονες και επιστύλια, θύρες και στήγες. Για μια ακόμη φορά, η δομική αρχή της δοκού επί στύλου, φυσική σχεδόν συνέπεια της γραμμικής μορφής των ξύλων, οδηγούσε προς μια νέα αρχιτεκτονική. Επιχειρηματισμοί και διακοσμήσεις συστηματικά συνδυασμένες προς το απλό δομικό σύστημα, δήλωναν το είδος, τη σημασία και την εθνικότητα των κτισμάτων και προωθούσαν την εμφάνιση των κανονικών αρχιτεκτονικών ρυθμών. Το απλό οικοδομικό σύστημα των ναών εξελίχθηκε, από την αρχαία ή αρχαϊκή κατασκευή, σε ένα σύστημα αρχιτεκτονικών μορφών και κανόνων, το οποίο από την πρώτη, αρχαϊκή εποχή σχεδόν αποδεσμεύθηκε από τα κατασκευαστικά αρχέτυπα και ρυθμιζόμενο περισσότερο από νόμους της τέχνης παρά της κατασκευής, απέκτησε πλήρη καλλιτεχνική αυτονομία.

Η εξέλιξη αυτή συνδυάστηκε με την παραγωγή κεράμων, από τον 7ο αι π.Χ. Το είδος, το εξαιρετικό μέγεθος και η τυποποίηση των κεράμων ήταν οι παράγοντες που επέδωκαν μια αυστηρότερη ρύθμιση του σχοδίου των ναών και την επινόηση μετρικών κανόνων για την επίτευξή της.

Η επανεκτίμηση της αξίας των κίονων και των θρητικών ως εμβληματικών στοιχείων για κάθε επίσημο και, ειδικότερα, θρησκευτικό κτίριο, είχε ως αποτέλεσμα μια άνευ προηγουμένου αρχιτεκτονική ανάπτυξη αυτών των, μέχρι τότε, απλών δομικών στοιχείων. Η αλλαγή δεν ήταν βραδεία αλλά αλματώδης. Οι κίονες από απλοί στύλοι έγιναν τα κύρια πλαστικά στοιχεία των αρχιτεκτονικών συνθέσεων. Ένα σύστημα αναλογιών ρυθμίζει τις σχέσεις πλήρως προς κενά και οριζοντίων μεγεθών προς κατακόρυφα. Κατά κανόνα, οι εξωτερικοί κίονες, έπρεπε να είναι παχύτεροι και σε πυκνότερη διάταξη από τους εσωτερικούς, ώστε εξωτερικά το κτίριο να διατηρεί, σ' ένα επιθυμητό βαθμό, το βασικό χαρακτήρα του κλειστού στερεού σώματος, ενώ εσωτερικά να επιτυγχάνεται ο χαρακτήρας του ελαφρότερου

υπόστεγοι χώρου. Συγχρόνως, οι διάφορες αρχιτεκτονικές μορφές και τα διακοσμητικά θέματα αποκρυσταλλώθηκαν σε δύο βασικά συστήματα, το δωρικό και το ιωνικό. Ο δωρικός ρυθμός, που άρχισε την εμφάνισή του στην Πελοπόννησο, ήταν το αρχιτεκτονικό ιδίωμα των δωρικών περιοχών στην μητροπολιτική Ελλάδα, στη Σικελία και τη νότιο Ιταλία.

Ο ιωνικός ρυθμός, που άρχισε την εμφάνισή του στην Νάξο, ήταν το αρχιτεκτονικό ιδίωμα των ιωνικών περιοχών.

Τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά των δύο ρυθμών αντανακλούν όχι μόνον τις ιδιαίτερες κλίσεις και αισθητικές προτιμήσεις των δύο μεγαλύτερων εθνικών ομάδων, αλλά και τις δυνατώτερες των δομικών υλικών που ήταν πρόχειρα στη διάθεσή τους. Άλλοι ρυθμοί, μικρότερης όμως σημασίας ήταν: ο κολικός, πανάρχαια παραλλαγή του ιωνικού με εξαιρετική ποιότητα εφαρμογής και ο κορινθιακός, παραλλαγή του ιωνικού και αυτός, μεταγενέστερη, όμως, και με πολύ μεγαλύτερη διάδοση. Η πρώτη εμφάνιση και ανάπτυξη των ρυθμών είναι, ασφαλώς, ένα από τα σπουδαιότερα ζητήματα της ιστορίας της αρχιτεκτονικής, τα διαθέσιμα, όμως στοιχεία δεν αρκούν παρά μόνον για προσεγγιστικές διαπιστώσεις. Σύμφωνα μ' αυτές τις διαπιστώσεις, φαίνεται ότι κατά την περίοδο της διαμορφώσεως των ρυθμών, η αντιχαρακτηριστική των παλαιών ξύλινων κατασκευαστικών μορφών με αντίστοιχες λίθινες, δεν ήταν μια βραδεία και μικρή εξέλιξη, αλλά μια γοργή εικαστική αναδημιουργία, εμπνευσμένη μόνον εν μέρει από τις παλαιότερες ξύλινες μορφές. Μερικές φορές, οι κοσμήσεις παρέμειναν πλίνθες, σύντομα, όμως, επικράτησε η λιθοειδής μόρφωση ακόμη και για τις μικρές λεπτομέρειες, πράγμα που είχε ως συνέπεια τη χρήση των καλύτερων πορφύρων για τα δωρικά κτίρια και μαρμάρων για τα ιωνικά. Στη μητροπολιτική Ελλάδα οι Αθηναίοι ήταν οι πρώτοι που χρησιμοποίησαν μάρμαρο και για τα δωρικά κτίρια: στους Δελφούς, από τον 6ο αι (πρόσφατη του ναού του Απόλλωνος), στην ίδια την Αθήνα από τις αρχές του 5ου αι (Προπαρθενών) και αργότερα στη Δήλο (ναός του Απόλλωνος).

ΕΞΕΛΙΞΗ - ΜΕΤΡΙΚΕΣ ΑΝΑΛΟΓΙΕΣ

Η εξέλιξη των ρυθμών χαρακτηρίζεται όχι μόνον από μια συνεχή μετάπλαση των επί μέρους μορφών και κοσμήσεων, αλλά και από μια συνεχή μεταβολή των μετρικών αναλογιών: η σχέση του ύψους προς τη διάμετρο του κίονος ήταν πάντα η σπουδαιότερη. Την αρχαϊκή εποχή οι δωρικοί κίονες είχαν συνήθως βαρύτερες αναλογίες (π.χ. 1:4), ενώ προς το τέλος της κλασικής εποχής οι αναλογίες ήταν κατά κανόνα πολύ ελαφρές (π.χ. 1:7).

Αντίστοιχος οι αρχαιότεροι ιωνικοί κίονες είχαν συνήθως πολύ ελαφρές αναλογίες (π.χ. 1:12, ή 1:13 !). Την κλασική εποχή οι αναλογίες αυτές έγιναν βαρύτερες (π.χ. 1:9).

Η χρονική εξέλιξη, πάντως, δεν ήταν ο μόνος παράγων αυτών των διαφορών. Άλλες σπουδαίες παράγων ήταν οι ιδιαίτερες καλλιτεχνικές προτιμήσεις που από τόπο σε τόπο διέφεραν, κάποιες ειδικές αισθητικές ή λειτουργικές απαιτήσεις (π.χ. ιωνικοί κίονες των προπυλαίων) και ασφαλώς το απόλυτο μέγεθος, ο αριθμός και η πυκνότητα των κίονων. Η πυκνότερη διαστήλωση απαιτούσε συνήθως μια σχετική ελαφρύνηση των αναλογιών των κίονων.

Για το ζήτημα των αναλογιών των κίονων η αθηναϊκή αρχιτεκτονική παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον: ελαφρύνει τους δωρικούς κίονες και ενισχύει τους ιωνικούς. Ο τρόπος αυτός εξυπηρετεί μεταξύ άλλων και την αρμονικότερη συνύπαρξη των δύο ρυθμών.

ΜΕΓΕΘΟΣ

Η ρύθμιση της μορφής των κίονων κατά κύριο λόγο βάσει εσωτερικών κανόνων επέτρεπε τη σχεδόν σταθερή εφαρμογή των ρυθμών σε κατασκευασμένα πολύ διαφορετικού μεγέθους: Οι ιωνικοί κίονες του ναού του Διόσκου Απόλλωνος, είχαν ύψος 19.70μ, δηλαδή σχεδόν διπλάσιο των ιωνικών κίονων των Προπυλαίων και βάρος οκταπλάσιο! Ενδεικτική είναι και η διαφορά μεγέθους των κίονων του μνημείου του Λυσικράτους και του Ολυμπίου στην Αθήνα (σχέση υψών σχεδόν 1:5 και μαζών σχεδόν 1:125 !). Μεταξύ χρονικής εξέλιξης και μεγέθους δεν παρατηρούνται σοβαρές σχέσεις. Μερικοί από τους αρχαιότερους ναούς ήταν τόσο μεγάλοι (με κίονες που πλησίαζαν τα 20μ), όσο και οι μεγαλύτεροι ναοί της ελληνοκρατικής και της ρωμαϊκής εποχής.

Η προοδευτική αύξηση του μεγέθους των κίονων εμφανίζεται συστηματικά ως φαινόμενο στις περιπτώσεις επαναληπτικής αντικατάστασης ενός ναού. Οι κίονες του Προπαρθενώνος σχεδιάστηκαν πολύ μεγαλύτεροι από εκείνους του αρχαιότερου πόρνου ναού (Εκατομπεδος) και ακόμη μεγαλύτεροι έγιναν οι κίονες του κλασικού Παρθενώνος.

1. Πόρνος Παρθενών (Εκατόμπεδος) δωρικός κίων, ~570 π.Χ.

2. Αρχαίος ναός της Αθηνάς δωρικός κίων, ~530 π.Χ.

3. Παρθενών δωρικός κίων, 447 π.Χ.

4. Προπύλαια, ιωνικός κίων, 438 π.Χ.

5. Μνημείον Λυσικράτους κορινθιακός κίων, 334 π.Χ.

6. Ολυμπίου κορινθιακός κίων, 174 π.Χ.

